



ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส

Factors Affecting Sustainable Community Development in Narathiwat Province

พัชนี ตูเล๊ะ¹, ชนาธิป หวังวรรงค์¹, อิบรอฮิม สารีมาแซ¹, ชลธิชา มะลิพรหม¹, ศรัณ เนื่อน้อย¹,

พรทิพย์ มานพคำ¹, มธุรส ทองอินทรราช¹

Patchanee Tuleh¹, Chanathip Wangworawong¹, Ibrahim Sareemasae¹, Chonthicha Maliprom¹,

Saran Nuanoi¹, Phornthip Manopkham¹, Mathurose Tongintharach¹

(Received: September 21, 2020; Revised: November 27, 2020; Accepted: December 8, 2020)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 400 คน และสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามอำเภอ โดยใช้จำนวนประชากรแต่ละอำเภอเป็นฐานในการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค มีค่าเท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้ตัวแปรเป็นขั้น ๆ

ผลการวิจัย พบว่า ระดับปัจจัยส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.487) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชนมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง รองลงมาคือปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ในขณะที่ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านการเรียนรู้สามารถร่วมกันพยากรณ์ถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ได้ร้อยละ 74.30 ($R^2 = 0.743$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปัจจัยทุกด้านต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และต้องสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปัจจัย การพัฒนาชุมชน ความยั่งยืน นราธิวาส

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

¹Faculty of Management Sciences Princess of Naradhiwas University



Abstract

The objective of this study aimed to investigate the level of influential factors affecting sustainable community development in Narathiwat province and factors affecting sustainable community development. The sampling group consisted of 400 people living in Narathiwat province. Stratified Random Sampling was used to calculate the sample size of each district. The reliability of questionnaires was tested by Cronbach's Alpha Coefficient, accounting for 0.97. Data were statistically analyzed by employing percentage, average, standard deviation, and multiple linear regression.

The results showed that the average level of influential factors affecting the community development indicated a high level ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.487). The most influential factor on community development was self-reliance, followed by administration, participation, and learning. The aforementioned factors assuring the prediction of sustainable development in Narathiwat province showed statistical significance, contributing to 74.30 percent ($R^2 = 0.743$). Every factor should be promoted and developed constantly, and it should consider the local context in order to constitute sustainable development.

Keywords: Influential, Factors, Community development, Sustainable, Narathiwat

บทนำ

ประเทศไทยมีการจัดทำแผนเพื่อพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละยุคแต่ละสมัย เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แผนพัฒนาฉบับนี้ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, 2560)

ตามที่จังหวัดนราธิวาสมีแผนยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างโอกาสและสร้างอาชีพ ซึ่งตอบสนองความต้องการของประชาชนในจังหวัด โดยเลือกดำเนินการจากศักยภาพของจังหวัด ซึ่งได้จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม



ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความมั่นคง ทั้งนี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการแก้ไขปัญหาตามแผนชุมชน เป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทุกพื้นที่ให้มีความสะดวกสบาย และปลอดภัย (สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, 2560) ซึ่งตามทฤษฎีอับดุลคอเล็ด เจะแด (2557) ได้ศึกษาบริบทของชุมชนหรือปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จพบว่า บริบทของชุมชน/ปัจจัยส่งผลต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบผลสำเร็จประกอบด้วย (1) ภาวะผู้นำ (2) ผู้นำศาสนา (3) วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน (4) ทุนทางสังคม และ (5) การสร้างแรงจูงใจ และจากการศึกษาของพัชนี ตูเล๊ะ (2561) พบว่า ศักยภาพผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถร่วมกันพยากรณ์ถึงความเข้มแข็งด้านคุณภาพชีวิตและสังคมในจังหวัดนราธิวาส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความเป็นพหุวัฒนธรรมของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งด้านคุณภาพชีวิตและสังคม จำเป็นต้องมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารงาน และด้านบริหารสังคม โดยประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่ามีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาของชุมชนที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน จากผู้ที่สืบบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชน คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยใช้พลังและความร่วมมือจากคนในชุมชนและหน่วยงานของรัฐและองค์กรในชุมชน เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความก้าวหน้าทั้งในด้านคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง โดยมุ่งยกระดับมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนตามที่ จีรพรรณ กาญจนจิตรา (2523) ได้กล่าวไว้คือ 1) คนมีความสำคัญมากที่สุด การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถ



ของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชนร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง 2) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) การพัฒนาชุมชนเป็นการให้คนในชุมชนได้เข้ามาศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน 3) การพึ่งตนเองของชุมชน (Self-reliance) จากแนวความคิดที่เชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่า การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ 4) การช่วยเหลือตนเอง (Aided self-help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากขึ้นและให้ได้มากที่สุด โดยมีรัฐเป็นผู้คอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม 5) การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้คุ้มค่า (Community natural resources utiliz) ผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นจึงต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ทุนทางสังคมและทรัพยากรต่าง ๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากร เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน และ 6) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน (Initiative)

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่น ๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษากับคนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่าคิดเป็นทำเป็นจนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวความคิดของธนาคาร สังเขป (2556) กล่าวว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

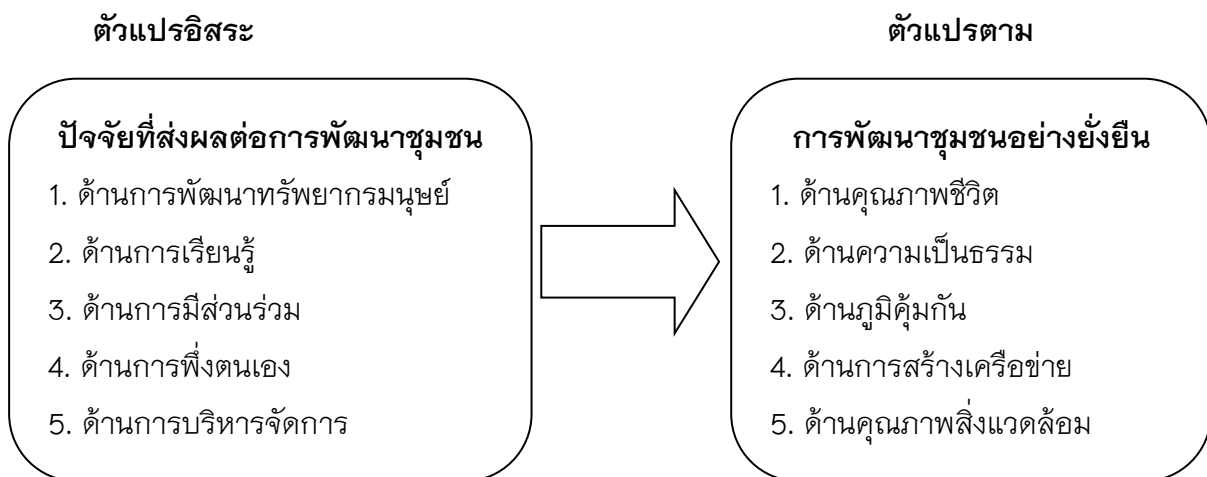


เฉลี่ยมวลลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ 2) ด้านการเรียนรู้ ชุมชนจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของคนในชุมชนต้องดำเนินการในลักษณะของเครือข่าย เพราะทำให้ระบบการเรียนรู้ของชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แล้วขยายไปสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับชุมชนอื่น ๆ ทำให้ชุมชนมีพลังหรือศักยภาพมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวางเป็นองค์ความรู้ใหม่มากขึ้น เกิดความสมานฉันท์ระหว่างชุมชนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น 3) ด้านการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนคือ ร่วมศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ปัญหา ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลของการพัฒนา ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่ม และองค์กรอย่างแท้จริงและด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยความเกรงใจหรือถูกบังคับ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง มองเห็นและตระหนักถึงศักยภาพหรือพลังความรู้ ความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและเจ้าของงานพัฒนาชุมชน (Sense of belonging) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จ 4) ด้านการพึ่งตนเอง เป็นการพึ่งตนเองของชุมชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคนทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ของชุมชนด้วยการพัฒนาให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้รู้สภาพที่แท้จริงในชุมชนมากกว่าผู้อื่น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากกว่าผู้อื่น และต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนเป็นการช่วยแบ่งภาระของรัฐบาล ทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงรักษาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน 5) ด้านการบริหารจัดการ ผู้นำและคนในชุมชนเรียนรู้ในหลักการบริหารจัดการชุมชนของตน ร่วมกันดำเนินการบริหารจัดการชุมชน สามารถศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ดำเนินงานพัฒนาชุมชน ประเมินผลสรุปบทเรียนในการดำเนินงานได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยมีพื้นฐานแนวคิดมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้ง 3 มิติ จะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้ 1) คุณภาพ : มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) เสถียรภาพและการปรับตัว : เศรษฐกิจเกิดการขยาย ตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ 3) การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม : ประชากรมีความเท่าเทียมทั้งทางเพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม 4) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี : ประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจ และนโยบายสาธารณะ



แก่ประชาชน โดยผ่านการบริหารจัดการและความร่วมมือแบบบูรณาการของสถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง (ธนัทภักดิ์ วัชรภักดิ์, 2551) และอัยภาพร ไกรพานนท์ (2556) เสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถจำแนกได้ 5 กลุ่ม คือ 1) เรื่องคุณภาพชีวิตของผู้คน 2) เรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน 3) เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) เรื่องสันติภาพ สถาบันที่เข้มแข็ง และความยุติธรรม และ 5) เรื่องการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวความคิดของ พระนัสสวัต จันทสาโร/ภุชม (2560) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณภาพชีวิต 2) ด้านความเป็นธรรม 3) ด้านภูมิคุ้มกัน 4) ด้านการสร้างเครือข่าย และ 5) ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 796,239 คน (สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, 2562) ใช้สูตรทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) มาคำนวณเพื่อทำการสุ่มคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามอำเภอ โดยใช้จำนวน



ประชากรแต่ละอำเภอเป็นฐานในการคำนวณขนาดตัวอย่างจาก 13 อำเภอในจังหวัดนราธิวาส วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประชากรในจังหวัดนราธิวาส ทั้งหมด 13 อำเภอ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน คัดเลือกได้ดังนี้

ลำดับที่	อำเภอ	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
1	เมืองนราธิวาส	123,416	62
2	ตากใบ	73,652	37
3	บาเจาะ	53,746	27
4	ยี่งอ	45,783	23
5	ระแงะ	93,558	47
6	รือเสาะ	71,661	36
7	ศรีสาคร	39,811	20
8	แว้ง	53,746	27
9	สุคีริน	25,877	13
10	สุไหงโก-ลก	79,623	40
11	สุไหงปาดี	57,729	29
12	จะแนะ	37,823	19
13	เจาะไอร้อง	39,813	20
รวม		796,239	400

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาสังเคราะห์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อมูล 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และอาชีพ



ส่วนที่ 2 ข้อมูลประเมินปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้ตามแนวความคิดของ ธนากร สังเขป (2556) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) ด้านการเรียนรู้ 3) ด้านการมีส่วนร่วม 4) ด้านการพึ่งตนเอง และ 5) ด้านการบริหารจัดการ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลการประเมินการพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้ตามแนวความคิดของ พระนัสสวัต จันทสโร/ภุชุม (2560) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณภาพชีวิต 2) ด้านความเป็นธรรม 3) ด้านภูมิคุ้มกัน 4) ด้านการสร้างเครือข่าย และ 5) ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ แบบสอบถามในส่วนที่ 2-3 ผู้วิจัยเลือกกระดัดคะแนนแบบลิเคอร์ท (Likert scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้คะแนนดังนี้

- 5 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับดีมาก
- 4 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับดี
- 3 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
- 1 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยมาก

สำหรับเกณฑ์การให้คะแนนแบ่งเป็น 5 ระดับ ห่าง 0.8 คะแนน

- ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มากที่สุด
- ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มาก
- ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง ปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง น้อย
- ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง น้อยที่สุด

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบ 2 วิธี คือ การตรวจสอบความเที่ยงและการตรวจสอบความตรง (วัลลภ รัฐนัตรานนท์, 2554)

- การตรวจสอบความตรง จะใช้วิธีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านผู้นำชุมชน จำนวน 3 ท่าน ทำการตรวจสอบ ปรับปรุงและแก้ไขข้อคำถาม เพื่อให้เครื่องมือวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น



- การตรวจสอบความเที่ยงจะใช้วิธีการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น ใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) จากแบบสอบถามที่ได้นำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย มีค่าเท่ากับ 0.97 เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถาม ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้ประชาชนในจังหวัดนราธิวาสทำแบบสอบถามด้วยตนเองทั้งหมด แต่ในบางกรณีที่ไม่สามารถทำแบบสอบถามด้วยตนเองได้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามแทน ซึ่งทำให้ได้รับแบบสอบถามครบและข้อมูลสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อทำการวิเคราะห์ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้ตัวแปรเป็นขั้น ๆ (Stepwise multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 60.8 และเพศชาย จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 39.3 ผู้ตอบส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี จำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 ผู้ตอบส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาตรี จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 31.8 อาชีพผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 30.5 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (N = 400)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (n=400)	ร้อยละ (100)
1. เพศ		
ชาย	157	39.3
หญิง	243	60.8
รวม	400	100



ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (N = 400) (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (n=400)	ร้อยละ (100)
2. อายุ		
อายุ 10- 20 ปี	18	4.5
อายุ 21-30 ปี	66	16.5
อายุ 31-40 ปี	80	20.0
อายุ 41-50 ปี	147	36.8
อายุ 51-60 ปี	66	16.5
อายุมากกว่า 60 ปี	23	5.8
รวม	400	100
3. ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษา	86	21.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	59	14.8
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	75	18.8
ปวส.	25	6.3
ปริญญาตรี	127	31.8
สูงกว่าปริญญาตรี	3	0.8
อื่นๆ เช่น ไม่ได้ศึกษา	25	6.3
รวม	400	100
4. อาชีพ		
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	91	22.8
ค้าขาย	122	30.5
รับจ้าง	91	22.8
เกษตรกรรวม	21	5.3
อื่นๆ เช่น แม่บ้าน	75	18.8
รวม	400	100
รวม	400	100.0



2. ระดับปัจจัยส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 3.85$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ($\bar{X} = 3.95$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X} = 3.78$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ส่วนระดับการพัฒนาชุมชนมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 3.81$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต ($\bar{X} = 3.84$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การพัฒนาด้านความเป็นธรรม ($\bar{X} = 3.78$) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ในจังหวัดนราธิวาส

ตัวแปรในการสอบถามความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	3.95	0.554	มาก
2. ปัจจัยด้านการเรียนรู้	3.83	0.590	มาก
3. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม	3.91	0.609	มาก
4. ปัจจัยด้านการพึ่งพาตนเอง	3.79	0.543	มาก
5. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	3.78	0.612	มาก
เฉลี่ยรวม	3.85	0.487	มาก

ตัวแปรในการสอบถามความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต	3.84	0.578	มาก
2. การพัฒนาด้านความเป็นธรรม	3.78	0.654	มาก
3. การพัฒนาด้านภูมิคุ้มกัน	3.79	0.580	มาก
4. การพัฒนาด้านการสร้างเครือข่าย	3.82	0.575	มาก
5. การพัฒนาด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม	3.82	0.622	มาก
เฉลี่ยรวม	3.81	0.520	มาก



3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส พบว่า มีตัวแปร 4 ตัว คือ ปัจจัยด้านการพึ่งตนเองมีอิทธิพลมากที่สุด รองลงมาปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และ ด้านการเรียนรู้ตามลำดับสามารถร่วมกันพยากรณ์การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ร้อยละ 74.30 ($R^2 = 0.743$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถเขียนสมการพยากรณ์ได้ดังต่อไปนี้

$$(\text{ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน}) = (0.352) + 0.082 (\text{ปัจจัยด้านการเรียนรู้}) + 0.088 (\text{ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม}) + 0.369 (\text{ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง}) + 0.315 (\text{ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ})$$

ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบ Stepwise ในการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาสโดยรวม

ตัวแปรอิสระ (ตัวพยากรณ์)	b	Beta	t-value	p-value
1. ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	0.053	0.057	1.238	0.217
2. ปัจจัยด้านการเรียนรู้	0.082	0.093	2.228	0.026
3. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม	0.088	0.103	2.558	0.011
4. ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง	0.369	0.385	10.892	0.000
5. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	0.315	0.370	9.707	0.000
ค่าคงที่ (Constant)	0.352		3.247	0.001
R = 0.862 R ² = 0.743 F = 227.323 p-value < 0.001				

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านการพึ่งพาตนเอง ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก อธิบายได้ว่า การบริหารจัดการสูง การพัฒนาชุมชนจะสูง การพึ่งตนเองสูง และการมีส่วนร่วมสูงการพัฒนาชุมชนจะสูงตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมล เข็มนาจิตร์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การ



บริหารส่วนตำบลจังหวัดเพชรบูรณ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับปัญญา จันทคต และ กุลธิดา ท้วมสุข (2558) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยทั้งสองมีผลต่อความสำเร็จในระดับมาก และสอดคล้องกับชุดิมา หวังเบญหมัด และธนชชา บินดุเหล็ม (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจขนาดกลางและ ขนาดย่อม (SMEs) ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากผลการวิจัย พบว่า 1) ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของธุรกิจ SMEs ที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของ SMEs พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับด้านปัจจัยภายใน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยแวดล้อมภายในธุรกิจ ได้แก่ ระบบบุคลากร ระบบการเงิน ระบบการตลาด และระบบการบริหารจัดการทุกด้าน อยู่ในระดับมาก โดยระบบบุคลากรและระบบบริหารจัดการ มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ SMEs มากที่สุด

ระดับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต การพัฒนาด้านความเป็นธรรม การพัฒนาด้านภูมิคุ้มกัน การพัฒนาด้านการสร้างเครือข่าย การพัฒนาด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เป็นผลมาจากประชาชนมีการดำรงชีวิตที่มีประโยชน์และคุณค่ากับตนเองและสังคม เกิดการพัฒนาเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของชุมชน มีความเท่าเทียมกันในชุมชน และรู้จักกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดี คนในชุมชนมีพลังทางใจในการป้องกันตัวเองและภูมิป้องกัน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน และชุมชนสร้างความสมดุลในทรัพยากรทุกด้านในชุมชน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พระนัสทิวส์ จันทสาโร/ ภูซุม (2560) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแกดำ อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านความเป็นธรรม ด้านภูมิป้องกันด้านคุณภาพชีวิต ด้านการสร้างเครือข่าย และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับ จันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา (2558) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชน เพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุข ผลการวิจัยพบว่า ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชน เพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุข ในจังหวัดนครปฐม สอดคล้องกับ พุทธิพงษ์ ฤาชัย และณรงค์ศักดิ์ จันทนวน (2559) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนภายใต้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณภาพชีวิตของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับดี 2) ผลการปฏิบัติกิจกรรมตามหน้าที่การบริหารงานของเทศบาลตำบลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก



ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส พบว่า มีตัวแปร 4 ตัว คือ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง และปัจจัยด้านการบริหารจัดการ สามารถร่วมกันพยากรณ์การพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ร้อยละ 74.30 ($R^2 = 0.743$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อธิบายได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนสูง การเรียนรู้จะสูง การพึ่งตนเองสูง และการมีส่วนร่วมสูง การพัฒนาชุมชนก็จะสูงตามไปด้วย สอดคล้องกับประทีป มากมิตร และอารีย์ สุขสวัสดิ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต่อการพัฒนาชุมชนพวนบำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การรับใช้สังคมของผู้นำชุมชน และการสนับสนุนมีผลต่อความสำเร็จต่อการพัฒนาชุมชนพวนบำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งปัจจัยด้านการเรียนรู้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง และปัจจัยด้านการบริหารจัดการ จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ปัจจัยทุกด้านต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และต้องสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการเรียนรู้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านการพึ่งตนเอง และปัจจัยด้านการบริหารจัดการ จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ดังนั้น ผู้นำชุมชนจะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ภายในชุมชนและนอกชุมชน ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน และมุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีความสุขและพอดีในการใช้ชีวิต และผู้นำชุมชนจะต้องมีการบริหารจัดการชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทแต่ละพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควรมีการส่งเสริมเกี่ยวกับผู้นำชุมชนเพราะผู้นำเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาชุมชน สร้างคนในชุมชนให้มีพลังในการพัฒนาชุมชนได้ และพัฒนาความรู้ของคนเพื่อให้เกิดขบวนการพัฒนาชุมชนให้เจริญรุ่งเรือง



3. การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของชุมชนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกชุมชนมีปัจจัยพื้นฐานที่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนทุกชุมชน สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ควรศึกษาปัจจัยการบริหารจัดการเกี่ยวกับผู้นำชุมชนในการวางแผนจัดการขั้นตอนและวิธีการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนราธิวาส แบบเชิงลึก
3. ควรศึกษาปัจจัยส่งเสริมด้านการเรียนรู้จนชำนาญทำให้เกิดการพัฒนาชุมชน และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนาชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ที่สนับสนุนทุน และผู้ทรงคุณวุฒิ รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายทอง แก้วฉาย และนายกาหลง แดงสุวรรณ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลพร่อน)

รายการอ้างอิง

- กมล เข็มนาจิตร. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของ องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*. 8(17), 80-89.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2523). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา. (2558). แนวทางการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการบรรลุ ยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุขในจังหวัดนครปฐม. *ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 8(2), 2039-2053.
- ชุตินา หวังเบญหมัด, และธนชชา บินดุเหล็ม. (2558). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของ การประกอบการ ธุรกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในอำเภอ หาดใหญ่จังหวัด สงขลา. *วารสารวิทยาการ จัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 1(1), 109-124.
- ธนากร สังเขป. (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนัทญ์ ภัทรภัครัตน์. (2551). *การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทางและวิธีการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนา.



- ปัญญา จันทโคต, และกุลธิดา ท้วมสุข. (2558). ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในการดำเนินงานของ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย. *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย*. 8(1), 42-53.
- ประทีป มากมิตร, และอารีย์ สุขสวัสดิ์. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต่อการพัฒนาชุมชนพูน บำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*. 19(2), 95-105.
- พระนัสทิวส์ จันทสโร/ภุชม. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแกดดำ อำเภอแกดดำ จังหวัดมหาสารคาม. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม.
- พุกเทพพงษ์ ฤาชัย, และณรงคศักดิ์ จันทนวน. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ภายใต้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน. *วารสาร มหาวิทยาลัยพายัพ*. 25(2), 115-134.
- พัชนี ตูเล๊ะ. (2561). ศักยภาพผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อความเข้มแข็งด้านคุณภาพ ชีวิตและสังคมในจังหวัดนราธิวาส. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 5(2), 74-86.
- วัลลภ รัฐฉัตรานนท์. (2554). *เทคนิควิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานจังหวัดนราธิวาส. (2560). *การวิเคราะห์ข้อมูลประชากรจังหวัดนราธิวาส*. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2562, จาก http://www.narathiwat.go.th/narathiwat/index.php?Option=com_content&view=article&id=158:2014-07-09-23-21-21&catid=41&Itemid=188
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. สืบค้นเมื่อ 9 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.nesdb.go.th/download/plan12>
- สิทธิชัย ตันศรีสกุล. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารช่อพระยอม*. 21, 51-68.
- อัษฎาพร ไกรพานนท์. (2556). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สำนักความร่วมมือด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ ลิชชิง.
- อับดุลคอดีเต เจะเต. (2557). *กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านเกาะสวาด ตำบลไพรวันอำเภอตากใบจังหวัดนราธิวาส*. สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คณะพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Yamane, T. (1973). *Statistics; An introductory analysis* (3rd ed.). Tokyo: Harper International Edition.